

BERTIL AF UGGLAS:

Socialisering eller ägandespridning

Att förslaget om de Meidnerska löntagarfonderna är en verkligt het potatis i valrörelsen är ett faktum, hur mycket än regeringen vill hålla det utanför. Sitter regeringen kvar efter valet, framläggs förslaget i alla fall i en eller annan form, menar riksdagsman Bertil af Ugglas. Han kallar det ett grovt socialiseringsförslag, förklätt till vinstandelssystem. Självt föreslår han att man bör försöka ett annat, som åtminstone gör skäl för namnet.

Det stod inte ett ord om löntagarfonder i regeringspartiets och LO:s öppna brev till Sveriges folk i valårets första vecka. Statsministern förklarade att det är en fråga för slutet av 70-talet. LO-chefen hänvisade till den pågående remissbehandlingen av Rudolf Meidners förslag inom hans förbund, och Aftonbladet försäkrade att statsministern visst inte vill sopa förslaget under mattan. Meidners modell har med andra ord blivit en av valårets verkligt heta potatisar. Det är troligt att LO-kongressen antar förslaget. Regeringspartiet vill slippa det i valrörelsen men – och det är det avgörande – sitter regeringen kvar efter valet kommer förslaget tillbaka i någon form under nästa mandatperiod.

På papperet är LO-förslaget ett vinstandelssystem, men i verkligheten är det en modell för socialisering med de anställda som förevändning. I själva verket har det för ett vinstandelssystem den häpnadsväckande egenskapen att det inte ger de anställda någon vinst alls. Aktier motsvarande en andel av vinsten skall tvångsvis överlämnas till någon form av organisation. De anställda skall inte få dessa aktier. De skall icke själva få förfoga över aktiernas rösträtt. De skall icke ens få avkastningen på dem. Om staten får ett avgörande inflytande över de fonder eller organisationer som kontrollerar rösträtten, är det fråga om en uillfälligt kamouflerad socialisering. Om de fackliga rörelserna står fria politiskt och lyckas försvara sin kontroll över aktierna, är det en modell för ett nytt slags centralistisk, korporativ socialism. Att det är fråga om konfiskation går inte att förneka, eftersom värdet av de tidigare ak-

tieägarnas innehav måste komma att reduceras.

Allt detta har redan avslöjats i debatten, och förslaget måste avvisas för vad det är, ett grovt socialiseringsförslag förklätt till vinstandelssystem. Det ger emellertid anledning till ett par andra frågor, som inte fått så mycket utrymme i debatten. Varför har fackföreningsrörelsen ändrat sin grunduppfattning? Och för det andra: Går det över huvud taget inte att konstruera allmänt verkande vinstandelssystem, som är rättvisa och rimliga?

LO:s sinnesändring

Debatten om företagsdemokratin, som har pågått sedan slutet av förra århundradet, handlar om sinsemellan olika ting. De anställdas inflytande över företags ledning, tex i form av styrelserepresentation, de anställdas deläggande i sitt företag och de anställdas rätt till andel i vinst är huvudfrågorna. Gemensamt för dessa gäller att fackföreningsrörelsen intill senare år ställt sig principiellt avvisande. Motiveringarna har varit att de anställda skulle förlora på att befinna sig på bägge sidor av förhandlingsbordet och att deras andel av resultatet skall tas ut i form av lön.

Under senare år har det skett en sinnesändring, även om det fortfarande är en intressemotsättning inom fackföreningsrörelsen, om inflytandet skall tillkomma de anställda inom de företag där de arbetar eller de centrala organisationerna. När det gäller andel i vinst har den nu aktuella sinnesändringen sina särskilda skäl. Huvudorsaken till

att Meidner på sin tid fick uppdraget att göra ett förslag beträffande löntagarfonder var de växande svårigheterna för de fackliga ombudsmännen att förklara den solidariska lönepolitikens konsekvenser för de anställda. En bidragande orsak har också varit vårt skattesystems härjningar, som under senare år skapat en alltmer markerad klasskillnad mellan löntagare utan möjlighet att påbörja ett sparande och de ganska stora grupper i vårt land som i tid hunnit skaffa sig någon form av realvärden. Sedan några år är det ju så att för mycket stora grupper löntagare skatten på lönehöjningen tar så mycket att resten inte räcker till för att täcka prisstegringarna. Detta har naturligt nog lett till starkare krav på nya former för andel i den totala förmögenhetstillväxten.

Huvudorsaken till LO-kraven på löntagarfonder ligger emellertid i den solidariska lönepolitiken och de centrala uppgörelserna. Det betyder att också arbetsgivarsidan har ett ansvar för den uppkomna situationen. Man har alltför kortsynt funnit de centrala uppgörelserna bekväma och – enligt min mening felaktigt – uppfattat dem som ett viktigt bidrag till arbetsfreden, samtidigt som man förbisett helhetsbilden och de långsiktiga perspektiven. Genom samverkan mellan alla LO-förbund i centrala förhandlingar skulle hela arbetarrörelsens kraft koncentreras på att höja låglönegruppernas inkomster och pressa samman inkomstskillnaderna. När låglöneföretagen tvingades slå igen, skulle arbetsmarknadspolitiken hjälpa människorna med utbildning och omflyttning så att de fick nya jobb. Den ekonomiska politiken och den nya näringspolitiken skul-

le se till att det fanns några nya jobb att flytta till.

I denna mening är den sk utslagningen en realitet och textilkris och skokris i hög grad "made in Sweden". Det är också i denna mening – och endast i denna mening – som man kan tala om några "övervinster". De anställda hindras i vissa fall att ta ut den högre lön, som det lönsamma företaget skulle vara berett att betala, eller uppfattar saken så, när för dem ogynnsamma förändringar i de reella löneskillnaderna äger rum. En stor del av det stigande antalet vilda strejker skall ses mot denna bakgrund.

Sedan är det en annan sak att "övervinster" i nästan varje annan mening knappast existerar. Företag, vars inkomstutveckling normalt är varierande, måste vissa år uppvisa mycket hög lönsamhet för att kunna fortleva. Vinsterna innehåller betydande inflationselement, större delen krävs för att vidmakthålla riskkapitalet osv. Lönsamheten i det svenska näringslivet är genomsnittligt sett i dag säkerligen för låg med hänsyn till anställningstrygghet och resurstillväxt i vårt land, men det är inte det debatten handlar om.

Olika vinstandelssystem

Så till den andra frågan. Går det att konstruera ett rättvist och rimligt vinstandelssystem? Stötestenarna när det gäller sådana system, med eller utan koppling till delägarsystem, är välkända.

Är det rättvist att anställda i lönsamma företag får större inkomster och kanske ägarandelar än anställda i olönsamma, trots att

arbetsuppgifter och ansvar kanske är likvärdiga? Eller att anställda i offentlig tjänst inte får någonting? De flesta företag betalar i utdelning långt mindre än bankräntan på eget kapital. Vinsten går i huvudsak till nyinvestering. Är det önskvärt att ta ut mer pengar ur företagen? Med delägarsystem skulle de anställda få ett sparkapital endast i de företag de arbetar. Är det utan invändning?

Rudolf Meidner löste sin uppgift genom att i verkligheten inte skapa något vinstandelssystem alls utan ett socialiseringssystem. Detta är dock ingen anledning att avstå från att diskutera vinstandelssystem, som gör skäl för namnet.

Det är både lätt och sant att säga att det bästa "vinstandelssystemet" i allmän mening skulle kunna åstadkommas genom en annan politik: En skattepolitik som gav möjlighet för det stora flertalet löntagare att spara av en löneökning. En politik som stimulerade sparande i realvärden. En politik som stimulerade framväxandet av en hel flora av efter olika företags förhållanden anpassade vinstandelssystem. Bortsett från att det kommer att ta tid innan vi har kommit så långt, skulle emellertid en del av ovan nämnda frågor kvarstå. Jag tror därför att ett allmänt verkande system, inriktat på ägandespridning, försvarar sin plats bland andra lösningar. Det skulle kunna konstrueras på följande sätt.

Inför ett nytt nettovinstbegrepp, där inflationsvinster eliminerats, och en avkastning på eget kapital motsvarande den aktuella långa räntan dragits av. Större delen av denna "extra nettovinst" behövs för företagets konsolidering, men en viss del skulle kunna

avsättas till en central stiftelse. Pengarna bör stanna i företaget och vara avdragsgilla. Avsättningen skulle alltså efter företagets val kunna ske genom emission av aktier eller obligationer, för företag som kan utge sådana papper med marknadsvärde, eller med skuldebrev. Stiftelsen skall vara skyldig att så fort som möjligt, senast t ex inom tre år, avyttra aktierna, obligationerna och skuldebreven på marknaden.

Det är ingen tvekan om att en stiftelse eller fond av detta slag och kreditmarknadens institutioner kan skapa en marknad, om en sådan icke i sig själv skulle vara tillgänglig. Stiftelsens enda funktion är att vara ett mellaninstitut, och den bör därför icke få utöva rösträtt för eventuellt ineliggande aktier.

Konstruktionen skulle alltså medge att pengarna fortsätter att arbeta i företagen, samtidigt som de blev tillgängliga för utdelning, lämpligen som premier i ett sparlönesystem. Även med en så hög "vinstandel" som 20–30 % skulle systemet mycket väl hålla sig inom ramen för vad marknaden kan finansiera. Företagens soliditet skulle påverkas endast helt obetydligt och likaså deras utdelningskapacitet. Var och en som sparade efter vissa regler skulle efter viss tid få sin andel i de högre vinster som kan förekomma i vårt näringsliv. Tanken bör vara värd att diskutera som ett bland flera förslag och åtgärder för att åstadkomma vad som brukat kallas en bättre ägardemokrati.